

## IS REVOLIUCINĖS LIETUVIŲ LITERATŪROS PALIKIMO

### B. PRANSKUS

Šios publikacijos autoriui, savo metu paruošusiam spaudai revoliucinės lietuvių literatūros atstovų individualinius ar kolektyvinius raštų rinkinius („Po raudonąja vėliava“— 1956 m., „Kovos keliais“— 1961 m. ir kt.), kai kurie periodiniai leidiniai, kur buvo išspausdinti Jasiukaičio, Rekašiaus, Vitkausko ir Virkučio kūriniai, nebuvo žinomi ar prieinami. Periodiniuose leidiniuose išspausdinti jų raštai į atitinkamus rinkinius nepateko, jie nebuvo nurodyti nė bibliografiniuose šaltiniuose. Kadangi daugelis praeities revoliucinių rašytojų iš viso nedaug teparašė, tai kiekvienas naujai surastas jų kūrinys vertas dėmesio. Čia ir pateikiama keletas tų autorių kūrinių, surastų jau po jų raštų išleidimo.

### KONSTANTINAS JASIUKAITIS LIBERALAS

(Šis feljetoninio pobūdžio J. Jasiukaičio vaizdelis Petro Būtėno slapyvardžiu buvo išspausdintas Jungtinėse Amerikos Valstijose leidžiamame satyros laikrastyje „Dilgėlės“ 1912 m. (sausio 19 d., Nr. 2).

Jis buvo liberalas. Jei kas jo klausdavo:

— Kokia tamstos nuomonė apie šiuos batus? Ar bus galima išnešioti pusę metų?

Jis rimtai patylėjęs, tardavo:

— Aš esu liberalas!

Ziemą, jei jo užklausdavo:

— Ar tamstelei nešalta?

Jis atsakydavo:

— Tame dalyke aš esu liberalas!

Jei virtuvėj tarnaitė mečkočiu peiliu negalėdavo papiaut vištos, jis rūščiai sakydavo:

— Tas tik jau perdaug, tą operaciją reikia padaryti liberališkai.

Ir ištraukęs iš tarnaitės nagų vištą, trenkdavo ją į žemę ir, užsistojęs abiem kojom ant vištos, skaitydavo notaciją tarnaitei:

— Matai, Onužėle, dabar ji nebegyva ir nebesikankina! Niekuomet nereikia būti tironu! Švenčiausias daiktas — liberalizmas!

Vieną vakarą liberalas sėdėjo fotelyje ir svajojo apie liberalizmą. Ir šit per raktą skylėlę įlindo velnias ir atsistojo prieš svajotoją:

— Sveikas, libérale! — tarė velnias.

Liberalas pakėlė akis:

— O ko tau čia, prakeikta dvasia?

Velnias nieko nesakęs, atsisėdo ant sofos ir prasišiepė:

— O apie ką sveikutis svajojai — ar galima dasižnoti?

— Apie ką svajojau?.. Svajojau apie liberalizmą.. Liberalizmas yra švenčiausias daiktas ant žemės, supranti, tu velni! Oč, padėsime, aš

turiu fabriką, o tu pas mane dirbi, taip sakant: aš esu fabrikantas, o tu mano darbininkas. Tas, vadinasi, ir bus liberalizmas. . .

Velnias susijuokė:

— O-o! koks tu gudrus, liberale! Gerai, o jei aš būsiu fabrikantas, o tu mano darbininkas? . .

— Cia jau bus tironija! — susimąstęs pasakė liberalas.

— Gerai, liberale,— kalbėjo velnias,— pasakyk tu man — ar tu nori pakliūti dangun?

— Tai kalba! . . Kokia gi siela nenori sėdėti danguj? . .

— O kaip su tuo dievu? . . Tu tiki?

— Pasakė. . . Žinoma, truputį tikiu ir truputį netikiu — aš esu liberalas!

— Rožančių tu nešioji?

Liberalas ištraukė iš kišenius rožančių.

— O!

— Gm. . . Kodėl ne ant kaklo? — teiravosi velnias.

— Ant kaklo negaliu! Esu liberalas!

Velnias prasišiepė ir, prikišęs snukį prie liberalo nosies, suurgė:

— Vienok, liberale, tu esi didelė kiaulė! — ir kaip ims juoktis, kaip ims kvatoti — liberalas apmirė: jam rodėsi, kad prasidėjo žemės drebėjimas.

Kuomet jis atsigaivaliojo — velnio nebebuvo, tik su liberalu buvo blogi popieriai: visą tampė priemėtis ir ant kaktos iššoko gangrena. Kaip per miegą jam prisiminė velnio žodžiai:

— Vienok, liberale, tu esi didelė kiaulė!

Liberalas drebančia ranka grybštelėjo už pasturgalio bet, ačiū dievui, uodegos nebuvo — jis ne kiaulė! Kur matęs — liberalas į kiaulę pavirto. . . Tas jau per daug būtų!

Gangrena vis labiau ponavojosi ir priemėtis pasiūčiau tampė. Liberalas, gulėdamas lovoj, vaitojo: viena, jam buvo gaila skirtis su šiuo pasauliu ir, antra, nežinojo, kas laukia jo numirus. Namiškiams liepė pavadinti seną draugą — teismo prokurorą, tas tik jau viską žino: reikalus vien su įstatymais ir turi.

Prokuroras atėjo.

Liberalas, gailestingai žiūrėdamas draugo akysna, suvaitojo:

— Pasakyk man — ar didelė nuodėmė būti liberalu? Gal mane viešpats už liberalizmą ir nubaudė — atsiuntė tą velnią. . .

Prokuroras, kraipydamas galvą, dūmojo:

— Liberalas. . . liberalizmas. . . Kažin — nuodėmė ar nenuodėmė? Dešimtyj dievo prisakymų apie liberalus nieko nėra pasakyta, ten tik griežtai užginta: negeisk nė jaučio, nė asilo! Valstybiniai įstatymai ir tyli apie liberalus. . . Matyti, būti liberalu ne nuodėmė. . .

Prokuroras, paguodęs mirštantį draugą, išėjo. Liberalui pasidarė lyg geriau. Neilgai trukus jį vėl apėmė neramumas:

— Dievasžin, ar galima tam prokurorui tikėti! Kas buvo, nors jis ir prokuroras! . .

Liberalui pasidarė vėl blogiau. Namiškiams liepė pakviesti savo seną pažįstamą — žandarų pulkininką.

Pulkininkas atėjo.

— Sakyk, mielas,— vaitojo liberalas,— ar aš labai nusidėjau? . . Sveikas žinai — aš buvau liberalas. . .

— Policijos departamento cirkuliaruose apie liberalus nėra nė žodžio,— atsakė pulkininkas.

— Iš tiesų?

— Ir aš pats esu liberalas! — atšovė žandarų pulkininkas.

Liberalui nušvito veidas — dėkodamas tik suskubo pabučiuoti pulkininkui ranką ir tyliai užmerkė akis ant amžių. Palaidojo jį iškilmingai ir ant paminklo užrėžė šventą devizą: „Aš esu liberalas!“

### VLADAS REKAŠIUS

Proletarinio revoliucionieriaus ir poeto V. Rekašiaus eilėraščių iki šiol labai mažai tesusasta. Yra žinoma, kad jis 1913 metais siuntinėjo savo kūrinių į JAV lietuvių spaudą, kur ir buvo rasti čia pateikiami trys jo eilėraščiai. Pirmasis jų („Žydelkaitė“) buvo išspausdintas 1913 m. spalio 30 d. „Keleivyje“. „Tai buvo jinai“ ir „Didžioji drama“ įdėti į to paties laikraščio 1914 m. balandžio 30 d. numerį. Visi eilėraščiai pasirašyti tikrąja autoriaus pavarde. Be to, eilėraštis „Tai buvo jinai“ antrašte „Sapnas“ anksčiau buvo išspausdintas „Keleivio“ kalendoriuje 1914 metams. Eilėraščiai priklauso tam V. Rekašiaus kūrybos laikotarpiui, kai jis puoselėjo daugiau lyrinius motyvus.

#### ZYDELKAITE

Vai mylėjau, aš mylėjau  
Vieną žydelkaitę!  
Saldus kūnas, skaisti siela —  
Aniuolas — mergaitė.

Laiba, tiesi, kaip ir liepa,  
Aukštas liemenėlis,  
Muslinytė jau bliuzkelė,  
Margas sijonėlis.

Ir nutekinti peteliai,  
Rodos, marmuliniai,  
Ir karoliai baltą kaklą  
Puosia burkštininiai.

Aukso čiupros ant galvelės  
Dailiai suranguotos,  
Ir į aukštą kasą bizonos  
Liaunos suvyniotos.

Žydros akys kaip safirai,  
Zvaigždėmis žibėjo,  
Plonos lūpos rubininės  
Purpuru tryškėjo.

Ir sėdėjo vienplaukinė  
Taip ant mano kelių,  
Kaitrus veidas, mano klausės  
Ji aitrių žodelių.

Aš kalbėjau, jai blizgėjo  
Akys deimantinės;  
Aš ją glosčiau, ji palaimoj  
Glaudės prie krūtinės.

Ir paėmęs už smakrelio,  
Aš atlošiau galvelę,  
Ji suvirpo, blaivus ukas  
Uždengė akele.

Aš bučiuoju nuo jos lūpų  
Saldžiąją rasužę,  
Sunkus kvapas, jinai aitriai  
Spaudžias prie širdužės.

Taip mylėjov's mudu jaunu  
Kožną vakarėlį,  
Is dangaus į mus žiūrėjo  
Blankus mėnesėlis.

Vai mylėjau, aš mylėjau  
Gražią žydelkaitę,  
Saldžiakūnę, skaisčiadūšią  
Aniuolą — mergaitę.

15. IX. 13.

## TAI BUVO JINAI

Pasijuntu vakar naktį: purto šaltas šiurpulis,  
U, nejauku — man! kankino baisiai — įstabus sapnys.  
Toks baisumas, negerumas juodo sapno įspūdžių,  
Negalėjau beužmigti ligi pat pirmų gaidžių.

Ir regėjos man bažnyčia, šykščiai spinkso žiburiai,  
Klaidžios šmėklos ir šešėliai slankinėja pamūriais.  
Tylu, tylu, kaip rūsyje, baugiai tvinksi man širdis,  
Viskas tuščia, sielą slepia klaiki kvapo paslaptis. . .

Purto mane: kažkas juoda niukso-šmėkšo tarp gėlių —  
Vainikuotas naugės karstas, vaško žvakės iš šalių.  
Umai šviesa sutviskėjo, ėmė skirties tamsuma,  
Karsto virsus atsivožia, karste — mano mylima.

Ant baltų, kaip drobės, rankų mūvi dvejetą žiedų  
Aprmusijus, skaisčio rozės nebežaidžia ant veidų.  
Smilkiniai pamėlynavę, akys gilios it naktis,—  
Ir supliuškusioj krūtinėj nebetvinkčioja širdis.

Ėmė imti mane šiurpas, šiaušės plaukas ant galvos,  
Kraujas stingo, ir, be žado, ant šaltos virtau aslos  
Taip apalpusiam praslinko gal viena tik minuta,  
Atsigavęs pažiūrėjau: ejo antra valanda.

## DIDŽIOJI DRAMA

(Prie 1911 m. Šiaulių „Varpo“  
Artistų kuopos fotografijos.)

Vai daugel visokių vaizdų atmintyje atgyja,  
Pažvelgus į kitkart taip artimus žmones,  
Ir bendras veikimas ir bendros svajonės,  
Artistai, suflioriaus būdoj pascenyje.  
Ir scena, peruko ir grimo valstybė,  
Kur džiugina mus pramanytos vestuvės,  
Graudina didvyris, gal niekad nebuvęs.  
Tiek laimės, tiek skausmo ir vis — neteisybė.  
Bet dramą žinau aš gan baisią ir didžią,  
Kur nėra sufliorių, perukų nei grimo,  
Artistai nežino priesams atleidimo,  
Ten mylis ištikro, nekenčia, pavydžia. . .

Ten rolę primiršęs arlekinas  
Pražūva ir kitas jį tuoj pavaduoja,  
Kol vėla pailsęs pražūva kovoje. . .  
Ta kova — Gyvenimo drama vadinasi.

## JUOZAS VITKAUSKAS

Anksti žuvusio proletarinio poeto J. Vitkausko eilėraščiai, išspausdinti rinkinyje „Kovos keliais“, buvo paimti iš „Tiesos“ bei „Komunisto“ laikraščių (1917—1919 m.). Pateikiami čia eilėraščiai („Vargo šalyse“ 1917.XII.23 d. (Nr. 4), „Ten švinta. . .“ 1918.IV.31 d. (Nr. 7) buvo išspausdinti 1917 m. pabaigoje ir 1918 m. pradžioje ėjusia-me Maskvos laikraštyje „Socialdemokratas“. Abu eilėraščiai pasirašyti Sirvintiečio slapyvardžiu.

## VARGO SALYSE

Pajudink gyvenimo stygą,  
Ten glūdi gili paslaptis,  
Pažinsi varguolio tad ligą  
Ir dievą, kurs gimdo naktis.

Sietynas naujosios žmonijos  
Tau kelią vaisingai nušvieš...  
Ir stosi tu priešų vergijos,  
O vargšas tau ranką išties.

Tu eisi ir budinsi minią  
Nupinsi vainiką kovos,  
Ir dainą užtraukę auksinę  
Nužengsit į angą aušros...

Petrapilis, 10. XII. 17 m.

\* \*  
\*

Ten švinta jau naujas rytojus,  
Pavasario skamba garsai...  
O kaipgi malonus tas rojus,  
Kur visa alsuoja liuosai!

Kur jauną ir virpančią sielą  
Neglosto mirtingi sparnai,  
Kur aštrią gyvenimo vielą  
Palengvina saldūs sapnai.

Kur vargo paveikslai raukšlėtį  
Nežiūri į turčių akis,  
Nes saulę ir jie im' regėti,  
Ir nyksta tamsioji naktis...

Kaip miela tad dirbti, gyventi,  
Būt viso pasaulio draugais,  
Prieš nieką iš baimės neslenkti,  
Dalintis lygybės žiedais.

Tik kelkis, skubėki į eilę,  
Kur blizga raudoni pulkai,  
Kur tūkstančiai tokių už meilę,  
Už buitį sustojo tvirtai:

Juk laimę ras tas, kas kovoja  
Kas ranką ištiesia vergams:  
Ne apie „gūžtelę“ svajoja  
Bet stato kryželį vargams...

Ten švinta jau naujas rytojus,  
Pavasaris skamba garsiau  
O kaipgi malonus tas rojus,  
Kur visa alsuoja liuosai!

Petrapilis, 20. I. 18.

## ANTANAS VIRKUTIS

Talentingo proletarinio poeto A. Virkučio (Ontės Virkučio) eilėraščių yra išlikusių tik apie 10 (žr. rinkinį „Po raudonąją vėliavą“). Čia pateikiamas jo eilėraštis buvo išspausdintas legaliaame komunistinės krypties laikraštyje „Valstiečių žodis“, Nr. 14. (1924.XII.17 d.),ėjusiam Klaipėdoje. Kūrinys pasirašytas tikrąja autoriaus pavarde.

Jei myli tu gyvenimą ir nori jį mylėti,  
Nekreipkis tu į dangų, bet žiūrėk į žemę.  
Jinai graži ir žada dar daug kartų pagražėti,  
Nes dar kasdieną joj kas nors vis naujo gema.

Jei tu tiki, kad laimę galima kur nors surasti,  
Ieškoki jos tik čia, tik žemėj,— ne aukštybės.  
Juk jau pasaulio įvykiai mus privertė suprasti,  
Jog esam žemiškos, ne dangiškos būtybės.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.  
universitetas  
Lietuvių literatūros katedra

Įteikta  
1964 m. rugsėjo mėn.

## ИЗ НАСЛЕДИЯ РЕВОЛЮЦИОННОЙ ЛИТОВСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Б. ПРАНСКУС

### Резюме

Подготавливая в свое время сборники произведений литовских революционных писателей, автор данной публикации не имел возможности использовать некоторые печатные издания, а отдельные из них были в то время ему еще не известны. Поэтому публикуемые здесь произведения не попали в соответствующие сборники и не указывались в библиографических источниках.

Публикуются следующие произведения:

1. Фельетон К. Ясюкайтиса «Либерал», напечатанный в 1912 г.;
2. Стихотворения В. Рекашюса «Евреечка» (1913), «Это была она» и «Великая драма» (оба — 1914 г.);
3. Стихотворения И. Виткаускаса «В горестных краях» (1917 г.) и «Там светлеет...» (1918 г.);
4. Стихотворение А. Виркутиса «Если ты любишь жизнь...»